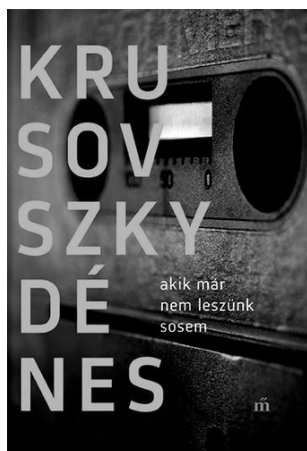

SERES LILI HANNA

Belül lüktet a dzsinn

KRUSOVSZKY DÉNES: AKIK MÁR NEM LESZÜNK SOSEM

Mohácsi Baláznak

Magvető Kiadó
Budapest, 2018
539 oldal, 3999 Ft

Krusovszky Dénes új nagyregényének értelmezését leginkább a közepén kellene kezdeni. A több mint 500 oldalas regény legrizikósabb, legveszélyesebb vállalását ugyanis az egyben legemlékezetesebb középső, A dzsinn című fejezet jelenti. De haladjunk szépen sorban.

Az *Akik már nem leszünk sosem* öt, különböző idősíkon játszódó részre tagolódik: az (1) 1990-es prologust egy (2) 2013-as rész követi, ezután jön a (3) beékelt 1986-os fejezet, ahonnan visszaugrunk (4) 2013-ba, végül pedig (5) a még közelebbi múltban, 2017-ben zárunk. Nem csak időben, térben is ugrálunk: a regény egy rövid, csattanós amerikai sztorival indul, melynek névtelen szereplőiről csak a könyv végén tudjuk meg, hogyan kapcsolódnak a szépen kibontakozó viszony- és történetrendszerhez.

Ezután ismerjük meg a magyar fővárosból szülőfalujába (Hajdúvágásra(!)) magánéleti zűrzavarok és egy esküvő miatt elmenekülő Lente Bálintot, a regény főhősét, aki vágási ismerőseivel egy szokatlan módú stresszlevezető „bulin” talál egy ’86-ban rögzített kazettát – ennek háttértörténetét kapjuk meg a legsikerültebb, legemlékezetesebb harmadik részben. Ezután visszatérünk a 2013-as, hajdúvágási Lenteszálhoz, hogy a volt osztálytársai kínosan művi esküvőjén és lagzóján végigkövessük a harmincas fiú múlt- és jelenbeli lelki-kapcsolati esetlenségeit, zavarait és aha-élményeit. Végül pedig a nem túl messzi, ámde sokkal jobb életszínvonalat kínáló Bécsben kötünk ki, ahol az eltelt négy évben történtek összegzése után a munkát és lakhelyet váltott főhősünk számára fény derül az utolsó múltbéli titokra, hogy minden szál (kicsit túlságosan is) tökéletesen elvarródjon és megszületessen, (kicsit túlságosan is) kimondódhasson a tanulság.

A mozaikosan – kis túlzással novellákból és kisregényekből – összeálló regényt nemcsak idő- és térbeli, de elbeszélői heterogenitás is jellemzi: kérdéses, hogy több elbeszélőnk

van-e, az viszont biztos, hogy többféle elbeszélésünk. A szövegegyüttes háromötödét uraló narrátor, Lente Bálint a fiktív *Reflex* online lap belföld rovatának újságírója. Talán ez a tény indokolhatja a zavaró narrációs hangnembeli elemeket. A visszaemlékező énelbeszélő rögzíteni akar, a mélyinterjú, a nagyriport igényességével feltárni mindent. Leginkább önmagát. Amivel nincs probléma, hiszen az állandóan jelenlévő önfeltáró, önanalizáló közbevetésekben még néhol megvan a találgatás, a bizonytalanság. Ám a leírások túlzott precizitása, a cselekvések túlrészletezése és az életeseményeit, illetve a hozzá csatolható személyeket körülíró folyamatos magyarázkodások szükségessége megkérdőjelezhető. Ehhez szorosan kapcsolódik a következő kérdéskör: mit olvasunk, hol a helye az olvasónak, hol az elbeszélő pozíciója, mi a viszonyuk? Válasz lehet például, hogy az olyan műfajmeghatározási próbálkozásokhoz, mint fejlődésregény, lélektani regény, történelmi regény, riportregény, családregegy, csatlakozhat a memoár is. Realista igénytel megírt, dramaturgiaiailag kicsit széttört, tudatos ívbe konstruált emlékirat. Benne az elbeszélő és holdudvarának lélektana, a jelenkor és a múlt történelme, magánélet és közösségi kérdések, filozofikus ráébredések, tanulságok.

Az ötrészes szövegegyüttes mindennek tehát változatos elbeszélését adja, ám e változottságban is feltűnik a középső rész (A dzsinn) kiemelt, de a szövegegészbe bizonytalanul illeszkedő pozíciója. A könyv közepén lüktető '86-os fejezet nem csak a maga komplexségében emelkedik ki, és nem is „csak” abban, hogy tulajdonképpen a teljes regény köré épül, azt írja körbe minden rész. Ezeket túl az elbeszélő kiléte az, ami megbontja az egységet. A többi fejezettel együtt Domján Edit kritikájában ezt a részt is Lente Bálint elbeszélői tulajdonaként tételezi, még ha „retorikájában eltéréseket is mutat a két szöveg”, számomra viszont ez kérdéses. Ebben a kiugró részben a mindentudó elbeszélő nemcsak hogy Lente által nem ismert részleteket árul el, de tökéletes háttérben maradásával hiányzik bármiféle olyan utalás, amely – az első, szintén Lente által nem tudott információkat tartalmazó részhez hasonlóan – arra mutatna, hogy Bálint invenciójáról lenne szó. Természetesen hiba volna erre tett utalások sokaságával terhelni a szöveget, így viszont a bizonytalanság teljes hiányában valamiféle deus ex machinának megfelelő narratív eljárásaként érthető meg ez a narratíva. Földről az énelbeszélés tengerébe dobott palackposta az olvasónak. Ugyanakkor az első fejezet elbeszélői stílusához, hangneméhez hasonlít ez a rész, tehát – annak ellenére, hogy számomra A dzsinnben sokkal jobban működik ez a fajta narráció – mégis megmaradhat a feltételezés, hogy a két E/3-as elbeszélés ugyanazé a narrátoré. Bárki is legyen az elbeszélő, neki köszönhetően az olvasó fölénybe kerül a korlátozott tudatú, egyre több információval gazdagodó Lente Bálinttal szemben, későbbi nyomozáskísérlete a mindentudás birtokában figyelhető. Jobban mondván a többlétezés birtokában, A dzsinn zárása ugyanis – hasonlóan tehát e rész narrátorának személyéhez – nem egyértelmű, ami ugyanakkor a regény erőnyé is.

Itt érdemes rátérni kicsit részletesebben a kiemelt harmadik részre. Az *Akik már...* nehéz, zavarbaejtő helyzetbe hozza kritikusat: azért kellene hibáztatni a regényt, mert tartalmaz egy erős, megrázó fejezetet, ami szinte tökéletes, kompakt egész, a karakterek jól felépítettek, a megteremtett világ hangulata egyedi, emlékezetes, a viszonyok ábrázolása és a motívumrendszer (itt is) igen érzékeny, a dramaturgiai ív hatásos, de nem hatásvadász, a lezárás által pedig egy pontosan kikerekített kisregénnyé emelkedik, vagyis önmagában is megállná a helyét. Ugyanezek nem mondhatók el a többi fejezetről. Ez az 1986-ban játszódó rész egy kisvárosi tüdőkörház légzésbénultjainak életét és két kiemelt szereplő, az ápoló és az Aszalós Ferenc nevű beteg történetét írja le. A fejezet külön feszültségfaktora a narrációs játék:

a harmadik személyű elbeszélő szorosán az ápoló perspektíváját és tudatát követi, miközben ő, a fokalizátor-főhős az egyetlen szereplő, akinek nem tudjuk a nevét. *A férfi, az ápoló*, így utal rá az elbeszélő, és a regény végén ki is derül, miért. Aszalós pedig a regény legjobban kidolgozott karaktere, holott ez a közbülső rész nem szűkölködik a rétegzett figurákban.

A dzsinn című fejezet tehát időben és térben is távoli, szokatlan, az elbeszélés mégis otthonos környezetet fest, autonóm univerzumot, amely olyan zárt, hogy falai közé még a csernobili atomkatasztrófa is csak távoli, a kórház lakóit nem érintő, bár izgató hírként szüremkedik be. A történelmi-politikai-társadalmi háttér tehát megmarad – hangsúlyos és jól érzékelhető – háttérnek. A zárt világ a közkedvelt ápoló attitűdje okán olykor szinte családiásnak mutatkozik, ami termékeny feszültségbe kerül a légzésbénultak sivár, kiszolgáltatott létmódjával. Ez a két komponens, az intim viszonyrendszer a kórház mint kolónia terében és a kilátástalan életképtelenség folyamatos vibrálása egészen érzékeny összhangba kerül. Ám a mérleg az előbbi javára billen: a nyers drasztikumot ugyanis általában feloldják az életképtelenséghez kapcsolódó gép-ember viszony esztétizált, poétikus (s a ma egyre divatosabb kutatási irány, a poszthumanizmus felől értelmezhető) megfogalmazásai. Nemcsak az ápoló tudatában – tengeralattjáróba zárt búvárokhoz és úrhajóba zárt kozmonautákhoz hasonlítja az éjszakai kattogó csöndben a betegeket –, de a külső elbeszélői szólamban is finom, lírai képek társulnak a magatehetetlen ember és az őt éltető(!) gép összefonódásához. Például: „Az épület hűvös kamráiban, mintha belső szervek lennének, egyre csak lüktettek, pulzáltak a súlyos berendezések” (241).

Már az elzárt betegvilág miliője eszünkbe juttathatja *A varázshegy*et, de Krusovszky egy határozottabb apró gesztussal is utal Mann regényére: a különösen feltűnő Hajnal Ágnes nyitott légcsővét az ápoló valahogy úgy nézi, ahogy Hans Castorp Madame Chauchat röntgenfelvételét: „Ám amikor a lány testét a ráterített törölközőn kívül más nem fedte el, nyitott légcsőve ismét hangsúlyos lett. Mégsem volt visszataszító, inkább megejtő és bizonyos szempontból felkavaró; habár valójában nem lehetett rajta benézni, az ápoló gyakran úgy képzelte maga elé a sebet, mint egy ablakot, ami a lány huzatos bensőjébe nyílik, s amit valami képtelen hiba miatt lehetetlen bezárni” (212).

Még emlékezetesebb viszont az a folyamat, ahogy a kis varázshegyszerű zárt világba beleterpeszkedik a történelmi trauma az oral history, az 1956-os zsidó pogromról szóló monológkíséret által. Bár nem a legszokatlanabb elbeszélői eszköz, de a gyerekszemszög jól kiaknázható, főleg, hogy nem az áldozati, hanem az elkövetői oldalon jelenik meg. Mindezt Krusovszky egy magatehetetlen, lélegeztető géphez kötött mogorva ember – ráadásul a rossz állapota miatt az orvos által megtiltott – kitérültségének kontextusába helyezi, és így olvasztja össze a különböző emberi közösségekhez köthető különböző problémákat, traumákat egy életben és egy szövegben. Komoly kihívás, amelynek A dzsinn képes megfelelni.

Ám ez a kétségtelenül legsikerültebb fejezet sem hiba nélküli: a regényt amúgy is jellemző túlírás sajnos itt is tetten érhető. A kompakt elbeszélésből egy jelenetet érdemes lett volna húzni, a kocsmait. Ez a rész kiviszi az olvasót a kórház, az ápoló otthona és a kettő közti (bikikli)út szoros teréből, ami által megbomlik a fejezetben ábrázolt zárt létmóddal összhangban lévő minimalista térkezelés, de nem gazdagítja sem az ápoló karakterét, sem a korrajzot. Utóbbi megvalósul az újságolvasások és a kintről érkező szereplők egy-egy sztoriján keresztül, a férfi empatikussága pedig tökéletesen megmutatkozik/megismerhető a kórházban tanúsított viselkedésben.

Ám a túlírás nem itt a legfeltűnőbb. Nem állítható, hogy a 2013-ban és 2017-ben játszódnó – szintén elég olvasmányos – fejezetek történései és a mondanivalói ne lennének érdekesek, de sem a túl részletesen elmesélt vidéki lagzi, sem Lente Bálint családi és magánéletének taglalása nem olyan katartikus, mint a kórházi történet.

Az viszont biztos, hogy e fejezetek nagy erénye, ahogy a középső részt magukba dolgozzák. A légzésbénult Aszalós Ferenc monológját félálomban hallgatja Lente Bálint egy kazettáról, így víziószerű minőségbe hajlik a szöveg, amely végig ott van Bálint fejében, hol halványabban, hol erősebben. Amikor pedig a kazetta, jobban mondva az ápoló története a centrumba kerül, szinte semmit nem ismételnék el a szereplők a '86-os fejezetben olvasottakból, egyszerűen csak más szemszögből dolgozzuk fel.

A körülírás mikéntje tehát nem illelhető a túlírás vádjával, nem így a cím kezelése. Az „*akik már nem leszünk sosem*” állítás első előfordulása izgalmasan (ön)ironikus-gúnyos megszólalásba ágyazódik, s a cím e rétegelt kontextusú megidézése tökéletesen elegendő lett volna. A szöveg azonban nem hagyja, hogy olvasójában dolgozzon a – talán túl sokszor alátámasztott – mondanivaló: a lezárásban Lente Bálint aha-élményeként kell megismételni, immár hosszas magyarázó körítéssel a kijelentést, vélhetőleg azért, hogy a regény tételmondata elhangozhasson: „Akik már nem leszünk sosem, épp annyira mi vagyunk, mint akiknek hisszük magunkat” (539).

Az „túl sokszor alátámasztott mondanivaló” kis kibontást kíván: a regény egyik, ha nem a központi kérdését, a figyelem/figyelmetlenség problémáját illusztráló cselekményszálakból mintha kicsit több lenne a kelleténél. Legalább négy súlyos dolog van, amire a főszereplő késleltetve jön rá (és plusz egy, aminek felfedezését nem tematizálja, csak egy másik szereplő szólamában említődik). Bizonytalan vagyok a téren is, hogy a szöveg szándékai szerint olvasom-e ezeket a ráébredéseket: Például Tuba – egy másik jól kidolgozott szereplő – szerelmére már jóval korábban gyanakodhatunk, mint ahogy az a regényben nyilvánvalóvá válik, ami ugyan nem lenne gond, kerülhet az olvasó e téren is az elbeszélő tudata fölé, de akkor más-ként kellene elbeszélni a nagy felismerést. A Juli-szál szintén tartalmaz vitatható lélektani elemeket, a szomszéd kislány betegségére való igen megkésett rádöbbenés viszont finomabban megoldott, eltaláltabb jelenet, ami Lente figyelmetlenségét talán a legjobban szemlélteti.

A regény erényei közt kell említenünk a motívumrendszert és a különböző síkokat összekötő párjeleneteket. Bár ezek értelemszerűen az újraolvasás során válnak inkább feltűnővé, természetesen a kezdettől fontos szerepük van a szövegkohézió létrejöttében. Szereplői és beszédhelyzeti hasonlóságokra gondolok: Aszalós és Bálint apja egyaránt (poszt)kórházi szituációban beszél a róla gondoskodó ápolóval, illetve Bálinttal. Vagy egy másik példa: jelentéses a szexualitás hasonlósága, illetve elkülönöződése (Hajnal Ágnes, Hárs Juli és Janka, a feleség). Ezek mellett apróbb visszatérő motívumok például: a vibráló-hangos tévé fel-feltűnése (különösen emlékezetes a *zajos meditáció* kifejezés mint a lefokvés előtti bamba tévékapcsolgatás meghatározása), az orchidea motívuma és érzékletes leírása vagy a zseblámpa/mobilfény folyamatosan visszatérő derengése – s még folytatható volna a sor.

Fontos kitérni röviden a politikai olvasatra is. A belföld rovatba író Lente perspektívája, világlátása liberális, társadalmi kérdésekre érzékeny tudatot tükröz, a szöveg pedig nem próbál implicit utalásokkal élni: az olyan erős képektől, mint a vidéki kocsmá lenémított tévéjére bekúszó „Életfogytiglant kaptak a romagyilkosok”-felirat vagy az autópályán álló, „ür ruhás figurák” által körülvett, 71 menekült holttestet rejtő kamion, a fővárosi gyűlölet és

a vidéki „magától értetődő” rasszizmus különbségére tett reflexión át a bécsi hidzsábos nők és fekete kosaras fiúk közti nyugodt sétálgatás említéséig mindenféle rétegben megjelenik a politikum. Fontos korrajz. A gender-perspektíva is érdemes a továbbgondolásra. A macsó szemlélet hol reflektáltan, hol reflektálatlanul tör fel a szövegben, ami – ki tudja, szándékol-tan-e – pontosan mutatja fel, hogy egy baloldali, társadalmi kérdésekre, hátrányos helyzetű emberek problémáira érzékeny fiatal férfiban is ott lehet a megkérdőjelezhető igazságú maszkulin perspektíva. A családi beszélgetések alatt megnyilvánuló női diskurzusokat és a külső, esztétikai gesztusokat érő főszereplői-elbeszélői ítéletekre talán azért lehetünk különösen figyelmesek, mert a regénynek is, hasonlóan *A fiúk országa* című novelláskötethez, erénye az érzékenység, amellyel a családi viszonyrendszereket ábrázolja: a kimondatlan reflexiók másiki általi dekódolását, a testtapasztalatokat.

Élvezetes, olvasmányos könyv az *Akik már nem leszünk sosem*, néhány rendkívül erős, kiemelkedő résssel, és a kollektív és egyéni problémák, traumák igen széles spektrumának érzékeny felrajzolásával. A dzsinn című fejezete maradandó alkotás, ami a komplett dramaturgia, a prózapoétikai elemek és a történelmi és lélektani problémák ábrázolása okán önálló szöveggként is megállná a helyét. A pusztán élvezetes, gördülékeny olvasási élményen túl az izgalmas és mély kor- és emberrajz teszi emlékezetessé Krusovszky Dénes első regényét.

